

**Program prac konserwatorskich do kamiennej rzeźby
św. Jana Nepomucena w Kościelcach**

Opracowanie: mgr Katarzyna Łopatowska,

dr Renata Karska

dr Renata Karska
Dyplomowany Konserwator
Dziół Sztuki
Nr dyplomu: 7574

Renata Karska

KATARZYNA ŁOPATOWSKA
KONSERWACJA DZIEŁ SZTUKI
59-220 Legnica, ul. E. Orzeszkowej 2/1
tel. +48 608 596 499
NIP 959-184-31-13, REGON 260479952

K. Łopatowska

Legnica, 2021 r.

SPIS ZAWARTOŚCI

1. KARTA TYTUŁOWA.....	3
2. RYS HISTORYCZNY	4
3. OPIS OBIEKTU	5
4. BUDOWA TECHNOLOGICZNA OBIEKTU.....	6
5. OPIS WARUNKÓW PRZECHOWYWANIA OBIEKTU	7
6. STAN ZACHOWANIA ORAZ PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.....	7
7. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH.....	8
A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE.....	8
B. PROPONOWANY PROGRAM PRAC	9
8. FOTOGRAFIE	12

1. KARTA TYTUŁOWA

OBIEKT: Rzeźba kamienna, wolnostojąca, przedstawiająca św. Jana Nepomucena,
Województwo dolnośląskie / Powiat legnicki / Kościelec

DATA POWSTANIA: 1734 (1739 ?) rok

NR WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW:

AUTOR: nieznany

INSKRYPCJE:

Dolna część, tył:

FAMÆ

PATRONO

?D.D.?

Anno Domini

MDCCXXXIV(IX?).

LOKALIZACJA: Województwo dolnośląskie / Powiat legnicki / Kościelec

WŁAŚCICIEL: Gminy Krotoszyce , ul.Piastowska 46, 59-223 Krotoszyce

MATERIAŁ I TECHNIKA: obiekt wykonany z ciosów piaskowca, osadzonych jeden na drugim, łączonych na zaprawie wapienno-piaskowej, elementy rzeźbiarskie pełnoplastycznie rzeźbione.

WYMIARY OGÓLNE: wysokość: szerokość

KSZTAŁT: rzeźba wpisuje się w formę wydłużonego w pionie prostokąta

2. RYS HISTORYCZNY

Rzeźba św. Jana Nepomucena z Kościelec wpisuje się w ogólny kanon przedstawień tego świętego. Jan Nepomucen urodził się ok. 1348 r. i był synem sędziego ze wsi Nepomuk w Czechach. Studiował w Pradze i Padwie prawo kanoniczne, około roku 1380 przyjął święcenia kapłańskie, a następnie w roku 1389 został mianowany wikariuszem generalnym arcybiskupa praskiego. Spór pomiędzy arcybiskupem, a Królem Czech Wacławem był powodem popadnięcia Nepomucena w niełaskę władzy. Zarówno Nepomucena jak i

II.1 Pomnik św. Nepomucena, Most Karola, Praga.

arcybiskupa uwięziono, z tą różnicą, że temu drugiemu udało się uciec. Poglądy i postawa przyczyniły się do jego nieszczęśliwego losu. Był torturowany, a następnie zrzucony z Mostu Karola w Pradze do rzeki Wełtawy. Jego zwłoki spoczęły w katedrze na Hradczanach. Jego kult rozpoczęto w Czechach, jednak dość szybko objął i kraje sąsiednie. Benedykt XIII kanonizował go w roku 1729. Pierwszą figurą przedstawiającą Jana Nepomucena jest pomnik znajdujący się na Moście Karola w Pradze i pochodzi z roku 1683 r. Był on wzorem dla całego szeregu później powstających przedstawień, w tym

i pomnika z Kościelec. Jana Nepomucena przedstawia się jako postać świętego ubranego w sutannę

i w rokiecie, ramiona okrywa mantolet obszyty gronostajem. Jego atrybutami są krucyfiks i gałązka palmowa.

Św. Jan Nepomucen jest patronem dobrej spowiedzi, spowiedników, prawdy i oddania za dochowanie tajemnicy. Jego przestawienia często były stawiane na skrzyżowaniach dróg,

przy akwenach wodnych, mostach, był też miejscem do składania przysięg na prawdomówność.

Pomnik Świętego z Kościelec ufundowano w roku 1734, co można odczytać na tablicy w części cokołowej rzeźby:

FAMÆ

PATRONO

?D.D.?

Anno Domini

MDCCXXXIV(IX?).

Il.2 Pomnik św. Nepomucena, część cokołowa z inskrypcją.

Niestety nie jest znany warsztat, ani rzeźbiarz, który wykonał pomnik. Obiekt, co widać jeszcze na zdjęciu z początku XX wieku, znajdował się prawdopodobnie w innej lokalizacji niż obecnie. Niestety czas i złe warunki przechowywania doprowadziły do znacznej destrukcji rzeźby. Nie jest czytelne jego przedstawienie, brakuje kluczowych elementów, tzn głowy oraz jego atrybutów. Obecnie pomnik jest zdemontowany i złożony w osobnych fragmentach.

3. OPIS OBIEKTU

Jest to rzeźba całopostaciowa pełnoplastyczna przedstawiająca św. Jana Nepomucena ustawiona na wysokim cokole. Postać jest ujęta w lekkim kontrapoście, wsparta na lewej nodze. Obecnie nie posiada głowy oraz przedramion i dłoni. Z ułożenia ramion można wywnioskować, że Święty trzymał coś w rękach, były to najprawdopodobniej jego atrybuty, czyli krucyfik i palmę. Ubrany jest w mantolet z futrzanym podbiciem, w komżę obrzeżoną u dołu koronką, sutannę i buty.

Postać świętego stoi na architektonicznym postumencie. Składa się on z trzech poziomów, części cokołowej z profilowanymi uskokowo gzymsami, części środkowej, ujętej po bokach spływami wolutowymi oraz płycinami płaskorzeźbionymi oraz gzymsu wieńczącego.

Na płycinie frontowej znajduje się płaskorzeźbiony herb, podzielony symetrycznie na dwie części. Po lewej widnieje wyobrażenie Baranka, natomiast po prawej znajduje się nieczytelna inskrypcja. Na tylnej płycinie natomiast, widnieje napis odnoszący się do fundatorów pomnika oraz czasu jego powstania. Inskrypcja jest wklęsła otoczona prostokątem ze ściętymi półokrągło górnymi narożami.

II.3 Pomnik św. Nepomucena, lata 1900-1945, zdjęcie archiwalne.

Przedstawienie jest zgodne z ikonografią, popularną i powielaną w licznych rzeźbach spotykanych na terenie Śląska, Czech, Moraw i Małopolski.

4. BUDOWA TECHNOLOGICZNA OBIEKTU

Obiekt wykonany jest z kamienia: piaskowca. Bryła obiektu składa się z ciosów kamienia łączonych zaprawą wapienno-piaskową i są to kolejno: cokół, filar, gzyms oraz kamienna rzeźba pełnofiguralna św. Nepomucena. Na bocznych ścianach filaru znajdują się płaskorzeźbione elementy oraz sploty wolutowe. Powierzchnia kamienia była opracowywana dłutami rzeźbiarskimi oraz gładzikami w celu uzyskania gładkiej faktury.

5. OPIS WARUNKÓW PRZECHOWYWANIA OBIEKTU

Rzeźba jest obiektem wolnostojącym, w ekspozycji zewnętrznej, do czasu rozbiórki była usytuowana przy drodze obok budowli transformatora. Obiekt stał na terenie zielonym, otaczały go wysokie drzewa oraz roślinność. Część środkowa cokołu, była bezpośrednio ustawiona na gruncie, bez jakiegokolwiek zabezpieczenia. Z uwagi na sposób jego ekspozycji i usytuowanie obiektu działają na niego liczne czynniki fizyko-chemiczne, poczynając od opadów atmosferycznych, przez amplitudy temperatur, erozję powietrzną jak i zagrożenie ze strony mikroflory oraz drzewostanu.

6. STAN ZACHOWANIA ORAZ PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania obiektu wskazuje na konieczność szybkiej interwencji konserwatorskiej. Kamień jest zdegradowany, odspojony, spękany, lepiszczki piaskowca wypłukane. Najpoważniejsze uszkodzenia znajdują się w obrębie postaci świętego. Brakuje głowy, przedramion, oraz jego atrybutów. Na całej powierzchni kamienia widoczne są zmiany kolorystyczne, zarówno związane z powstawaniem tak zwanej „czarnej patyny” jak i spowodowane bytowaniem mikroorganizmów.

Uszkodzenia pomnika są wynikiem zarówno mechanicznych uszkodzeń wynikających z eksploatacji rzeźby jak i z niekorzystnego działania rozpuszczalnych w wodzie i podciąganych kapilarnie soli. Uszkodzenia są związane są również z działaniem wody opadowej oraz zmiennymi warunkami atmosferycznymi, w szczególności dużymi amplitudami temperatur. Sąsiedztwo roślinności przyczyniło się do rozwoju zanieczyszczeń biologicznych. Niekorzystne działanie miało również posadowienie części cokołowej rzeźby bezpośrednio na gruncie, bez jakiegokolwiek izolacji. Obecnie rzeźba jest rozłożona na części, osobno przechowywane są poszczególne jej elementy.

7. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Planowane prace konserwatorskie będą obejmowały zabiegi techniczne oraz rozwiązania artystyczno-estetyczne mające na celu:

- usunięcie wszystkich wtórnych warstw degradujących rzeźbę,
- zabezpieczenie oryginalnej substancji przed zniszczeniem,
- przywrócenie wartości estetycznych i użytkowych obiektu, aby mógł on ponownie spełniać swoją funkcję poprzez wykonanie rekonstrukcji wybranych elementów kompozycyjnych.

Podstawowym założeniem prowadzonych prac konserwatorskich jest przywrócenie walorów estetycznych zabytkowej substancji przy jednoczesnym wykonaniu pełnej konserwacji technicznej. Konieczne jest również zabezpieczenie obiektu przed negatywnym wpływem czynników niszczących. Wszystkie zabiegi zakłada się wykonywać z najwyższą starannością, poprzedzone próbami konserwatorskimi i z użyciem profesjonalnych materiałów o odpowiednim parametrach technicznych.

W ramach konserwacji technicznej zakłada się odczyścić obiekt, powstrzymać działanie czynników niszczących, takich jak podciągana kapilarnie woda, czy bytujące mikroorganizmy. Następnie należy wzmocnić strukturalnie obiekt poprzez jego impregnację oraz skonsolidować wszelkie pęknięcia i uzupełnić uszkodzenia zarówno formy architektonicznej jak i rzeźbiarskiej. Zakłada się ponadto wykonać projekt ekspozycji rzeźby, tak, aby umożliwić jej bezpieczne osadzenie w miejscu docelowym. Wszelkie decyzje w tym zakresie zostaną podjęte na Komisji Konserwatorskiej.

W ramach konserwacji estetycznej planuje się wykonać rekonstrukcje brakujących elementów rzeźbiarskich zarówno w partii rzeźby świętego jak i części cokołowej. Przed przystąpieniem do prac konieczne jest zatwierdzenie w trakcie Komisji Konserwatorskiej zakresu i sposobu rekonstrukcji brakujących elementów

kompozycyjnych. Z uwagi na to, że przedstawienie Św. Jana Nepomucena było bardzo popularne, a jego przedstawienia analogiczne, zakłada się znalezienie odpowiednich analogii umożliwiających wykonanie wiernej rekonstrukcji partii rzeźbiarskich. W części cokołowej zakłada się rekonstrukcję detalu architektonicznego. Wierne odtworzenie elementów nie jest problematyczne, gdyż wymaga jedynie kontynuacji już istniejącej formy architektonicznej.

B. PROPONOWANY PROGRAM PRAC

1. Wykonanie szczegółowej dokumentacji fotograficznej stanu zachowania obiektu przed konserwacją.
2. Odczyszczenie mechaniczne powierzchni kamienia za pomocą miękkich szczotek oraz pędzli z luźnych nawarstwień kurzu i brudu.
3. Zatrucie mikroflory przez powleczenie partii cokołowej kapliczki preparatem *Imprägnierung BFA* firmy Remmers lub innym o podobnym działaniu.
4. Dobór odpowiedniej metody odczyszczenia należy wykonać w trakcie prac konserwatorskich na podstawie przeprowadzonych prób.

Sugeruje się między innymi:

- Usunięcie zanieczyszczeń za pomocą lasera - światło podczerwone, metoda ta jest najmniej inwazyjna dla obiektu.
  - W zależności od efektów odczyszczenia, można próbować doczyścić najsilniej zabrudzoną powierzchnię metodą strumieniowo - ścierną. Należy wykonać próby konserwatorskie w celu doboru odpowiedniego kruszywa oraz zastosowanego ciśnienia.
  - Ewentualne przebarwienia kamienia można odczyszczać chemicznie np. okładami z celulozy: oraz wody utlenionej bądź 5 % kwasu fluorowodorowego, czy okładami z kwaśnego węgla amonowego.
5. Odsalanie cokołu oraz postumentu metodą migracji soli do rozszerzonego środowiska.
  6. Impregnacja kamienia preparatem krzemoorganicznym KSE 300 firmy Remmers poprzez powlekanie, bądź za pomocą iniekcji i miejscowego wzmocnienia odspojeń.
  7. W przypadku rozwarstwień czy pęknięć kamienia należy je skonsolidować żywicą epoksydową firmy Tenax. Pęknięcia poszerzamy w formę litery V, a następnie uzupełniane żywicą epoksydową na głębokość pozwalającą na nałożenie kitu mineralnego

w miejscu klejonego pęknięcia. Jeżeli pęknięcia są bardzo rozległe przechodzące przez cały kamień należy rozważyć wpuszczenie zbrojenia z prętów nierdzewnych i wklejenie ich na żywicy Epidian 6011 z utwardzaczem ET.

8. W razie konieczności wykonanie zbrojeń pod uzupełnienia w miejscach znacznych ubytków. Zbrojenia wykonujemy z nierdzewnego drutu o średnicy około 6 mm w formie tak zwanych "pajęczków". Miejsca pod wprowadzenie pręta nawiercamy, a następnie osadzamy drut na żywicy epoksydowej firmy Tenax.
9. Uzupełnienie ubytków zaprawą firmową Restauriermörtel firmy Remmers bądź jej równoważnikiem, barwioną w masie suchymi pigmentami ziemnymi odpornymi na środowisko alkaliczne. Płaszczyznę uzupełnień opracowywujemy fakturalnie w celu odwzorowania powierzchni kamienia. Miejscowo w celu poprawienia adhezji uzupełnienia do oryginalnego materiału można zastosować jako podkład warstwę żywicy akrylowej Haftfest firmy Remmers (żywica rozcieńczona z wodą destylowaną w stosunku 1:1). W trakcie uzupełniania istotne jest opracowanie elementów kamiennych, tak, aby nadać im odpowiednią architektoniczną formę. W razie konieczności miejsca uzupełnień można scalić kolorystycznie wykorzystując w tym celu suche pigmenty ziemne ze spoiwem krzemooorganicznym.
10. Wykonanie rekonstrukcji brakujących dużych elementów kompozycyjnych. Zakres uzupełnień, technika ich wykonania oraz ich forma ma być ustalona w trakcie Komisji Konserwatorskiej. Sugeruje się wykonanie dużych uzupełnień w formie fleku kamiennego bądź w masie sztucznego kamienia. Uzupełnienie powinno mieć charakter nawiązujący do oryginału oraz ma być wykonane tak, aby bez szkody dla zabytkowej substancji istniała możliwość łatwego demontażu, dorzeźbionych partii kompozycji.
11. Na podstawie ustaleń Komisji Konserwatorskiej zakłada się przygotowanie odpowiedniego miejsca pod ekspozycję pomnika. Konieczne jest zabezpieczenie obiektu przed szkodliwymi czynnikami w tym przed działaniem wody podciąganej kapilarnie, roślinnością, oraz uszkodzeniami mechanicznymi.
12. Montaż poszczególnych ciosów kamiennych w wyznaczonym miejscu. Poszczególne ciosy kamienne powinny być osadzone na zaprawie wapienno-piaskowej, a ich połączenie wzmocnione prętami metalowymi. Spoinę pomiędzy blokami kamienia, należy uzupełnić zaprawą wapienno - piaskową. Do spoinowania można wykorzystać zaprawę Historic Kalkspatzenmörtel firmy Remmers, równoważną bądź sporządzić spoinę samodzielnie wg

receptury: 3 części kruszywa, 1 część cementu portlandzkiego oraz 0,5 części wapna dołowanego.

13. Opracowanie dokumentacji powykonawczej i fotograficznej.

8. FOTOGRAFIE

Fot. 1. Województwo dolnośląskie, powiat legnicki, Kościelec, Rzeźba kamienna, wolnostojąca, przedstawiająca św. Jana Nepomucena, widok z boku na postać świętego, widoczne liczne uszkodzenia, zabrudzenia powierzchni, brak przedramion oraz głowy postaci, K. Łopatowska 2021.

Fot. 2. Województwo dolnośląskie, powiat legnicki, Kościelec, Rzeźba kamienna, wolnostojąca, przedstawiająca św. Jana Nepomucena, widok z boku na postać świętego, widoczne liczne uszkodzenia, zabrudzenia powierzchni, brak przedramion oraz głowy postaci, K. Łopatowska 2021.

Fot. 3. Województwo dolnośląskie, powiat legnicki, Kościelec, Rzeźba kamienna, wolnostojąca, przedstawiająca św. Jana Nepomucena, widok od frontu na postać świętego, widoczne liczne uszkodzenia, zabrudzenia powierzchni, brak przedramion oraz głowy postaci, K. Łopatowska 2021.

Fot. 4. Województwo dolnośląskie, powiat legnicki, Kościelec, Rzeźba kamienna, wolnostojąca, przedstawiająca św. Jana Nepomucena, część cokołowa, widoczne liczne uszkodzenia, zabrudzenia powierzchni, widoczne warstwy mchu, powierzchnia mocno zdegradowana, K. Łopatowska 2021.

Fot. 5. Województwo dolnośląskie, powiat legnicki, Kościelec, Rzeźba kamienna, wolnostojąca, przedstawiająca św. Jana Nepomucena, część cokołowa, widoczne liczne uszkodzenia, zabrudzenia powierzchni, powierzchnia mocno zdegradowana, liczne uszkodzenia formy rzeźbiarskiej, K. Łopatowska 2021.

Fot. 6. Województwo dolnośląskie, powiat legnicki, Kościelec, Rzeźba kamienna, wolnostojąca, przedstawiająca św. Jana Nepomucena, część cokołowa, widoczne liczne uszkodzenia, zabrudzenia powierzchni, powierzchnia mocno zdegradowana, liczne uszkodzenia formy rzeźbiarskiej, K. Łopatowska 2021.